

Іна Каліта (Inna Kalita)
Ústí nad Labem, Běloruský institut v Praze

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ І ПАРЭМІІ Ў КНІЗЕ АЛЯКСЕЯ ДЗІКАВІЦКАГА *ОНЬДЭ*

Phrasems and Paremies in Aliaksey Dzikavitsky's Book *Oñde*

ABSTRACT: The article combines two main directions in the study of stable phrasems and paremies: (1) stable units as an individual-author's tool and the building material for a literary work, (2) West Polesian phrasems against the background of Belarusian and, more broadly, general Slavic phraseological and paremies collections. The article examines stable units of various types from Aliaksey Dzikavitsky's book *Oñde*, written in the Pinsk variant of the West Polesian dialect. The analysis is based on a sampling of about 120 stable collocations, including proverbs and phrasal units. The main thematic groups of phrasems are identified: units with the component God, world, units that convey the semantics of 'human qualities,' 'drunkenness,' 'work,' 'death,' 'large quantity,' and distinctive units with a uniquely Polesian flavour. The analysis shows that collocations are used by the writer as effective stylistically marked building material. With their help, the author creates vividly saturated constructions in which spoken polylogues sound natural, and compression contributes to the intensification of the emotional content. Phrasems and proverbs are used by the author as a means of enriching the characters' language and solving the author's stylistic tasks.

KEYWORDS: Aliaksey Dzikavitsky (Oleksiy Dikovyt'skiy), *Oñde*, phrasem, paremias, West Polesian microlanguage

Уводзіны

Фразеалагізмы і парэміі прэзентуюць аксіялогію культуры і дапамагаюць катэгарызаваць сістэму паводзін чалавека. Нацыянальны фонд устойлівых адзінак мовы замацоўвае каштоўнасныя крытэрыі і ўдакладняе сацыяльныя іерархіі праменлівага свету праз сімваліку больш старажытных характарыстык чалавека, заснаваных на параўнаннях з прыроднымі з'явамі, раслінамі і жывёламі. Такім чынам старыя ўяўленні пра маральныя якасці і сацыяльныя ролі чалавека падмацоўваюць сучасную эстэтыку культуры і даюць матэрыял для аналізу іх функцыянальнасці і напрамкаў трансфармацый. Асобныя фраземы выступаюць маркерамі этнічнага бачання свету і сродкам фармавання этнакультурных кампэтанцый чытачоў. Устойлівыя спалучэнні розных тыпаў – фразеалагізмы, прымаў-

кі і прыказкі з'яўляюцца арганічнай часткай любой жывой мовы і знаходзяць заканамернае адлюстраванне ў творах мастацкай літаратуры. Пытанне – колькі ўстойлівых адзінак можна ўключыць у мастацкі тэкст, каб ён быў прывабным і не ствараў у чытача адчуванне перагружанасці, кожны пісьменнік вырашае індывідуальна. «Ніякай меркі, колькі фразеалагізмаў пісьменнік можа ўжываць, няма і не павінна быць – у свой час адзначаў знакаміты беларускі фразеолог Іван Лепешаў, паводле якога, – галоўнае, з якой натуральнасцю і ідэйна-мастацкай матываванасцю ўводзяцца яны ў твор»¹.

У беларускім мовазнаўстве прац, прысвечаных вывучэнню парэмійнага, ці больш вузкага – фразеалагічнага арсеналу беларускіх пісьменнікаў, небагата. Найбольш даследавана аўтарская фразеалогія Якуба Коласа і Янкі Купалы, Міхася Лынькова і Кандрата Крапівы, вылучаюцца два значныя ўзоры – *Фразеалагічны слоўнік мовы твораў Якуба Коласа*² і *Слоўнік фразеалагізмаў мовы твораў Янкі Купалы*³. Манаграфія І. Лепешава разглядае стылістычнае выкарыстанне фразеалагізмаў у творчасці Кандрата Крапівы⁴, кніга Сняжаны Асабінай – фразеалагізмы ў творах Міхася Лынькова⁵. Даследаваннем фразеафона Я. Коласа займаліся Сяргей Берднік⁶, Зінаіда Бадзевіч⁷, Ірына Хлусевіч⁸, Ірына Ашарчук⁹, Наталля Богдан¹⁰; Зоя Шведава¹¹ разглядала выкарыстанне фразеалагізмаў у мове аповесцей Васіля Быкава, Іна Каліта¹² аналізавала фразеалагізмы ў асобных творах Змітрака Бядулі і спосабы іх перакладу на чэшскую мову на прыкладзе

¹ І. Лепешаў, *Фразеалогія ў творах К. Крапівы*, Мінск 1976, с. 6.

² А. Аксамітаў, С. Берднік, Я. Камароўскі, Е. Мяцельская, *Фразеалагічны слоўнік мовы твораў Якуба Коласа*, Мінск 1993.

³ В. Ляшчынская, З. Шведава, *Слоўнік фразеалагізмаў мовы твораў Янкі Купалы*, Гомель 2007.

⁴ І. Лепешаў, *Фразеалогія ў творах К. Крапівы*, Мінск 1976.

⁵ С. Асабіна, *Фразеалогія ў творах Міхася Лынькова: функцыянальна-стылістычны аспект*, Гродна 2011.

⁶ С. Берднік, *Фразеалогія в произведениях Якуба Коласа: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.02*. Мінск 1985.

⁷ З. Бадзевіч, *Жывыя народныя выразы ў мове твораў Якуба Коласа*, [у:] *Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай*, Мінск 2008, с. 409-412.

⁸ І. Хлусевіч, *Індывідуальна-аўтарскае выкарыстанне фразеалагізмаў у паэмах Я. Коласа “Новая зямля” і “Сымон-музыка”*, [у:] *Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні*, Гродна 2007, с. 277-281.

⁹ І. Ашарчук, *Сінанімічнае багацце фразеалагізмаў мовы твораў Якуба Коласа*, «Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова», Магілёў 2008, № 1 (29), с. 118-122.

¹⁰ Н. Богдан, *Афармленне знешняга выгляду чалавека ў фразеалогіі Якуба Коласа*, «Беларуская лінгвістыка» 2015, вып. 75, с. 153-160.

¹¹ З. Шведава, *Майстэрства выкарыстання фразеалагізмаў у мове аповесцей В. Быкава*, «Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины» 2012, № 1 (70), с. 201-206.

¹² І. Каліта, *Мова твораў Змітрака Бядулі як фразеалагічная скарбонка*, [у:] *Svět v obrazech a ve frazeologii – World in Pictures and in Phraseology*, Прага 2017, с. 129-143. І. Каліта, «Тры пальцы» *Змітрака Бядулі ў чэшскім перакладзе*, [у:] *Мова, літаратура, культура, фольклор, мистецтво народів світу: універсальне й унікальнае*, Суми 2021, с. 217-231.

аповесці *Тры пальцы*, Сяргей Цярэшчанка¹³ працаваў над пытаннем ролі і месца фразеалагічнага арсеналу ў ідыястылі Уладзіміра Караткевіча. Кожны новы крок у кірунку аналізу нацыянальнай парэміялогіі як мастацкага сродка садзейнічае не толькі больш дэталёваму вывучэнню стылю аўтара, але таксама паказвае невычэрпны патэнцыял устойлівых адзінак.

1. Мэты, задачы і метады даследавання

Дадзены артыкул прысвечы двум асноўным кірункам функцыяналу ўстойлівых спалучэнняў: (1) устойлівыя адзінкі як індывідуальна-аўтарскі сродак і будаўнічы матэрыял мастацкага твора і (2) заходнепалескія фраземы на фоне беларускага, і больш шырока – агульнаславянскага фразеалагічнага і парэміянага фондаў, пры гэтым большая ўвага надаецца адзінкам беларускім і ўкраінскім – як магчымаму адстратнаму матэрыялу. Наша задача – аналіз розных тыпаў фразем у мастацкім стылі нашага сучасніка Аляксея Дзікавіцкага, які развівае традыцыю заходнепалескай літаратурнай мікрамовы і карыстаецца ў сваёй літаратурнай творчасці аўтарскім варыянтам пінскай гаворкі. Аб'ектам вывучэння з'яўляюцца фразеалагізмы і парэміі з кнігі А. Дзікавіцкага *Оньдэ* (2021)¹⁴. Змешчаныя ў ёй творы цесна звязаныя з прасторай заходнепалескай этнакультуры, таму ўстойлівыя спалучэнні цікавыя для нас як з пункту гледжання кампаратыўнага вывучэння ў кантэксце беларускай і іншых славянскіх моў, так і з пункту гледжання адлюстравання этнафраземаў.

Асноўная мэта – даць агульную характарыстыку выбраных устойлівых адзінак. У задачы даследавання ўваходзіць: (1) вылучэнне асноўных тэматычных груп, (2) вызначэнне стылістычнай ролі ўстойлівых адзінак і разгляд тыпалогіі аўтарскіх фразеалагічных мадыфікацый, (3) параўнальны аналіз з адзінкамі беларускай літаратурнай мовы і іх разгляд у больш шырокім кантэксце агульнаславянскага фонду парэміі, (4) вылучэнне выказаў з уласна палескім каларытам ці этнафраземаў. Для вырашэння пастаўленых задач быў выкарыстаны метады суцэльнай выбаркі фразем розных тыпаў, лінгвакультуралагічны і кампаратыўны метады, метады этымалагічнай рэканструкцыі рэгіянальнай фразеалогіі. Актуальнасць дадзенага артыкулу палягае ў апісанні фразем, дагэтуль не зафіксаваных у слоўніках і навуковай літаратуры.

Праведзеная намі выбарка ўстойлівых спалучэнняў з кнігі А. Дзікавіцкага *Оньдэ* ўтрымлівае каля 120 адзінак, сярод якіх сустракаюцца варыянтныя. Гэта даволі шырокі пласт рознатэматычных прыказак, прымавак, фразеалагічных адзінак (ФА) і праклёнаў, якія ўмоўна можна аднесці да некалькіх тэматычных груп:

¹³ С. Цярэшчанка, *Роля і месца фразеалагічнага арсенала ў ідыястылі Уладзіміра Караткевіча*, «Роднае слова», Мінск 2020, № 1, с. 45-48.

¹⁴ О. Дыковецький, *Оньдэ*, Варшава 2021. Спасылкі на старонкі далей прыводзяцца ў квадратных дужках.

адзінкі з кампанентам **Бог / Божэ**, адзінкі з кампанентам **свет**, фраземы, якія перадаюць семантыку ‘чалавечыя якасці’: п’янства’, ‘праца’, ‘смерць’, ‘вялікая колькасць’ і адметныя адзінкі.

2. Асноўныя тэматычныя групы

2.1. Адзінкі з кампанентам **Бог / Божэ**

Зварот да Бога і біблейных вобразаў – цалкам натуральная для фразеалогіі і парэміялогіі з’ява, і не толькі славянскай. Устойлівыя спалучэнні розных тыпаў з кампанентам ‘**Бог**’ утвараюць семантычнае поле «сакральнасць». Літаратары пачатку ХХ ст. Часта выкарыстоўвалі вобраз Бога як паказчык чалавечнасці, этычны маркер паводзін. Частотным з’яўляецца боскі вобраз у класікаў беларускай літаратуры, кампанент **Бог** уваходзіць у склад выклічнікавых і этыкетных фразеалагізмаў. Напрыклад, у Якуба Коласа сустракаем: *З богам!; Бог дасць; Няхай/хай Бог памагае; Каб Бог дожджык дараваў; Бог з табою, сыноч; дзякуй Богу; Богам забытая; крыў Бог; на міласць Бога, хвала Богу; едзьце з богам! Бог не судзіў; як Бог свят!; Хай вас Бог усіх цаліць!*¹⁵.

У кнізе Дзікавіцкага боскі вобраз сустракаецца неаднаразова. Кампанент **Бог / Божэ** ўваходзіць у склад выклічнікавых і невыклічнікавых ФА: *Слава Богу, Богу дяковаты, Дай вам Божэ, Бог дав*, якія выступаюць у ролі самастойных сказаў і ў якасці частак складанага сказа: «Збыраешся? Давай, твай час, *ійдзь з Богам*»¹⁶ [с. 347]; «Шчовкнув замок, я вжэ за порогам. *Оставайтэс з Богам*» [с. 382]; «*Бог простыць*, бо вун усэ бачыць і строга спытае...» [с. 91].

У наш час з названымі адзінкамі, акрамя беларускай мастацкай літаратуры, можна сустрэцца ў дзвюх асноўных сферах: (1) размоўная стыхія жыхароў палескай вёскі старэйшага ўзросту, і (2) кніжныя адзінкі, якія ў маўленні гарадскога носьбіта беларускай мовы сустракаюцца рэдка. Розніцу ў частотнасці ўжывання паводле лакальнага паказчыку ‘горад / вёска’, ці ‘літаратурная мова / дыялекты’ можна тлумачыць як вынік антырэлігійнай кампаніі савецкага часу, калі вобраз Бога патрапіў у фокус ідэалагічнай прапаганды, «(...) гэтае паняцце доўгі час знаходзілася пад забаронай або выкарыстоўвалася з патрэбнай ідэалагічнай адаптацыяй, калі свядомасць чалавека запаўнялася антырэлігійным зместам»¹⁷.

Прыклады парэмій з кнігі Дзікавіцкага сведчаць, што адзінкі з кампанентамі **Бог / Божэ** выступаюць своеасаблівымі дэтэктарамі нормаў паводзін чалавека і рэгіструюць адхіленні ад іх. Зварот аўтара да такіх адзінак укладаецца ў кантэкст азначэння агульначалавечых каштоўнасцей і падцвярджае думку, што „канцэпт

¹⁵ Беларускі N-корпус, [у:] <https://bnkorporus.info> (15.08.2024).

¹⁶ Усе акцэнты ў цытатах ад аўтара артыкула.

¹⁷ А. Садоўская, М. Якалцэвіч, *Прыказкі і фразеалагізмы з лексмай бог: семантычны аспект*, «Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 3. Філалогія. Педагагіка. Псіхалогія» 2016, т. 6, № 2, с. 35.

“Бог” з’яўляецца найважнейшым складнікам кожнай хрысціянскай культуры. Ён адлюстроўвае агульныя для хрысціянскага свету маральна-этычныя нормы, у тым ліку біблейнае разуменне добра і зла”¹⁸. Большасць фразем з кампанентам **Бог** / **Божэ** не носіць нацыянальны характар. Адзінкі *слава Богу, дай вам Божэ, ійдь з Богом, оставайтэс з Богом* адносяцца да формул моўнага этыкета і сустракаюцца ў іншых славянскіх мовах: укр.: *хвалити Бога; Богові (Богу) дякувати, дай Боже, з Богом, залишайся з Богом*¹⁹; рус.: *Слава Богу, дай тебе / вам Бог, иди с Богом, оставайтесь с Богом*²⁰; польск.: *dziękuję Bogu, (niech cię) Pan błogosławi i strzeże, idź z Bogiem, zostań / zostańcie z Bogiem*²¹; чэш.: *díky Bohu, Bůh ti žehnej*²²; славац.: *vd’akabohu, vd’aka Bohu, ďakovať Bohu, Boh ťa / Vám žehnaj, chod’ s Bohom*²³.

Невыклічнікавыя формы выконваюць функцыю маральна-этычных маркераў, выклічнікавыя – выражаюць дабраслаўленне, пажаданне добра, а таксама, паводле Вольгі Ляшчынскай, «большасць з іх, як ФА *божа / божачка мой і божа <мой> літасцівы*, поліафектыўныя, служаць для выражэння розных эмоцый – здзіўлення, абурэння, роспачы і нават радасці»²⁴.

Пераважная большасць устойлівых спалучэнняў з кампанентам **Бог** у кнізе Дзікавіцкага – гэта менавіта выклічнікавыя формулы, якія перадаюць не сэнсаўтваральную “маторыку” маўленчых паводзін, а пачуццёвую. Гэты факт сведчыць пра тое, што аўтар перадае менавіта размоўную стыхію заходнепалескай гаворкі, яе нязмушаную натуральную плынь, якая меней за літаратурную мову падпарадкоўвалася антырэлігійнай прапагандзе.

2.2. Адзінкі з кампанентам *світ*

Біблейскай тэматыкай пазначаны некаторыя ФА з кампанентам **світ** (**свет**). Напрыклад, выраз *світ божы нэ мыллы робытса* аб’ядноўвае дзве адзінкі: *світ божы*, што часта ўжываецца як сінонім да адзінкі *белы свет* (рус. *белый свет*, укр. *білий / Божий світ*, польск. *Vozy świat*, слав. *Voží svet*) і мае значэнні ‘жыццё’, ‘свет’, і адзінку *світ нэ мыллы*: «Горшого за йіх нычого ныма, бо шчасце з жыцні чововіка забырають так, шчо *світ Божый нэ мыллы робытса*» [с. 89]. Іншамоўныя эквіваленты другой часткі гэтай ФА маюць структурна скарачаныя формы: бел. (аж) *свет не мілы*, рус.: *свет не мил*, укр.: *світ не милий / не любий*.

Яшчэ адна адзінка са значэннем ‘свет’ выкарыстана аўтарам для адлюстравання значных змен у традыцыйным ладзе жыцця: «От жэ ж, шчо *поробылося на світі білому!*» [с. 37]. У фразеалагізмах з кампанентам **світ** гэта слова азначае

¹⁸ И. Калита, *Актуальные вопросы современной славянской фразеологии*, Чебоксары 2020, с. 80.

¹⁹ *Словник української мови (online) в 11 т.*, т. 1, 1970. с. 207, [y:] <https://sum.in.ua> (15.08.2024).

²⁰ Национальный корпус русского языка, [y:] <https://ruscorpora.ru/> (15.08.2024).

²¹ Narodowy Korpus Języka Polskiego, [y:] <https://sjp.pwn.pl> (15.08.2024).

²² Český národní korpus, [y:] <https://www.korpus.cz/> (15.08.2024).

²³ Slovenský národný korpus, [y:] <https://bonito.korpus.sk> (15.08.2024).

²⁴ В. Ляшчынская, *Сакральнае ў фразеалагізмах з кампанентам бог і вытворнымі*, «Навуковий вісник Чернівецького університету» 2013, вип. 659. Романо-слов’янський дискурс, с. 58.

норму, стандарт. Лагічна, што яно ўваходзіць і ў выразы, якія адлюстроўваюць парушэнне нормы: «*Всё, Алёша, до горы ногами перэвернулося на свіці*» [с. 27]. Аўтар кнігі ілюстроўвае гэта парушэнне на прыкладзе папулярнага трэнду нашага часу – многія людзі, перш чым заводзіць сям’ю, імкнуцца падарожнічаць – у такім кантэксце слова *світ* ужываецца ў сваім прамым значэнні, але сам выраз успрымаецца як фразеалагізаваны: «*Вун запыску напысав, шчо хочэ світ побачыты, буты свободным, коб вона його нэ шукала*» [с. 40]. У якасці варыянтных ужыты формы *світ побачыты* і *пудывытыся на світ*: «*Ай, кінь дурнэ да пудывыся на вылыкый світ...*» [с. 412]. Гэты сказ, таксама як шмат іншых, паказвае, што пісьменнік не карыстаецца ФА для будовы сказа як цэльнымі цаглінкамі, а эксперыментуе з імі – ўстаўляе ў фраземы словы-удакладненні, ці спалучае дзве ўстойлівыя адзінкі ў адно цэлае.

Занатавана ў А. Дзікавіцкага і яшчэ адно значэнне ФА *білы світ* – ‘абсалютна нічога’ ці таксама ‘нічога добрага’, якое рэалізуецца ў спалучэнні з дзеясловам з адмоўнай часціцай: «*Нэ мучылася хоть, як я, як всі мы, шчо світу білого нэ бачылы*» [с. 43]; «*А як нэ спаты, як до нчы робыв шчэ вдома з батькамы, світу білого нэ бачыв*» [с. 62].

2.3. Адзінкі з семантыкай ‘чалавечыя якасці’

Рысы чалавечага характару і паводзіны чалавека падзяляюць на станоўчыя і адмоўныя. Фразеалагічная негацыя часта выражаецца аўтарам з дапамогай саматызмаў, так, сема ‘злосць’ звязана з косцю: *злосты повныйі косты, бы в горлі кость*; сема ‘балбатлівасць’ – з языком: «*Языкы в іх свырблять, чы шчо...*» [с. 29], «*Язык, бы ляпавка, в дурынды!*» [с. 320]. Знешні выгляд чалавека характарызуецца праз параўнанні: «*І нэ старыйі коб вжэ надто, а лысыйі, як коліно!*» [с. 134], а часовыя змены адлюстроўваюцца пасярэдніцтвам каларонімаў: «*Всі люды як люды стоятъ собі нормально, а я кашляю, бы рак чырвоны зробывса*» [с. 71] і іншымі размоўнымі адзінкамі: *крычатъ бы різаныйі* [с. 24]; «*А йому і нэ стыдно навэт, абы-шчо на поспому маслі*» [с. 42].

Характар чалавека паказаны праз сацыяльныя і сямейныя ролі: *зять любыть узять, хлібом нэ кормы, дай начальніком буты*, ці праз адносіны да іншых: *хозяін добрый собаку на двур нэ выпустыть*. Таксама як і паўсюль, у вёсцы не без дурняў: «*Ай, путо ты настояшчэ – вылыкый до нэба, дурны як нэ трэба!*» [с. 53]; *з глузду зйхав*. Пра шчаслівых кажуць – *в сорочцы родывся*.

Амаль усе прыведзеныя адзінкі маюць беларускія фанетычныя эквіваленты. Да палескіх можна аднесці толькі адзін з вышэйпрыведзеных выразяў – **путо настояшчэ**, які не занатаваны ў слоўніках беларускай літаратурнай мовы, сустракаецца ён у «*Матэрыялах да слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак*»²⁵ са значэннем ‘непісьменны чалавек’. Само слова **путо** бытуе ў маўленні жыхароў Заходняга Палесся і ў наш час. Аднак у гутарковай мове палешукоў і напрыканцы ХХ ст., і зараз **путо** – ‘чалавек трошку ‘дзівакаваты’, ‘дзіўнаваты’, ‘сабе на ўме’.

²⁵ М. Жыдовіч і інш., *Матэрыялы да слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак*, Мінск 1977, с. 92.

2.4. Адзінкі з семантыкай ‘п’янства’

Прадстаўлена ў кнізе і тэма п’янства. Адзінка *піць як шалёны* ў складзе сказа ўзмоцнена аўтарам дзвюма наступнымі ФА: «А нас вжэ швыдко новае праваць оньдэ пэрэвучыла – *п’ём як шалёныі* {1}, *і старыі і малыі* {2}, *як бы астатній дэнь жывэм* {3}» [с. 52]. Такая канцэнтрацыя трох фразем узмацняе значэнне першай.

Тэма п’янства развіваецца і іншымі адзінкамі: *Запыв – сэбэ згубыв; Довго шось нэ пыв, форму загубыв; Шчо тэпэр робыты, пыты, чы нэ пыты?* Алкагольная тэма, якая традыцыйна ўспрымаецца як мужчынская, дапоўнена і супрацьлеглым гэндарным паказчыкам – *дзе кварта, там і Марта*.

Алкагольная залежнасць, як памежны – зменены стан свядомасці, суадносіцца і з Богам, і з чортам / сатаной, гэта яскрава адлюстроўваецца ў выкарыстаных аўтарам ФА: «Ліпш бы дождавса нэдзілі, очоловічывса, да в цэркву пуйшов, Бога пародавав, а то оно *сатана тішыцца* од гэтых сто грамов твойіх!» [с. 53].

2.5. Адзінкі з семантыкай ‘праца’

Тэма цяжкай працы ў кнізе закранута не аднойчы, у яе адлюстраванні актыўны тэмпаральны кампанент – *од світу до тэмна*: «Робылы люды *од світу до тэмна*» [с. 52], які характэрны і для іншых славянскіх моў: бел. *ад цямна да цямна*, рус. *от зари до зари, от темна до темна*, чэш. *od rána do rána, od rána do večera, od (božih) rána do noci*, польск. *od rana do nocy, od rana do wieczora, od świtu do nocy*). Таксама сімвалам цяжкай працы выступае заонім *конь*, які спалучаецца не толькі з маскулінным вобразам, але і з жаночым: «Як молада була, то *пахала як туй кунь*, бацькам помагала по болотах сіно косыты, коб ньяк выжыты, скотыну выкормыты» [с. 37]. Цяжкая праца ў калгасе – вялікі і скрушны вопыт жыхароў Беларусі і Палесся ў прыватнасці, які амаль кожнага вяскоўца веў да імкнення забяспечыць сваім дзецям магчымасць атрымаць адукацыю і выехаць з вёскі – вызваліцца ад калгаса. Таму аптымістычнай нотаю гучаць выразы пра вяскоўцаў – *в люды выйдуть, нэ босякы якыйі*. Калгас у кнізе звязаны выключна з адной алюзіяй – ‘пекла’: «Як вжэ свойі діты пуйшлы, то знув вкалвала, коб йіх *до міста выправыты*, вывучыты, *коб нэ вэрталыся в пэкло* гэтэ, в колхоз» [с. 37].

Жыццясцвярдзальны матыў гучыць ясна і выразна – (*мусыш*) *Даты рады*, аўтар падкрэслівае, што чалавек не проста мусіць рабіць, імкнуцца, а менавіта адолець усе цяжкасці жыцця: «Думаты мало / Робыты / Косыты / Садыты / Ораты / Боронуваты / Доглядаты / *Мусыш рады даты*» [с. 196].

Прыклад нацыянальнага мыслення звязаны з бульбай, якая належыць да асноўных сімвалаў сучаснай Беларусі. Гэта не толькі адзін з найбольш распаўсюджаных прадуктаў нацыянальнай кухні, але і паказчык працавітасці чалавека, якая вымяраецца вяскоўцамі праз капанне бульбы. Асабліва высвечвае розніцу гэтая чыннасць у адносінах да «гарадской» і вясковай працы. «Люды думают, шчо от йідэ чоловік, то *ныц нэ робыть, картоплі ж нэ копае...*» [с. 35].

2.6. Адзінкі з семантыкай ‘смерць’

Неаднаразова ў кнізе паўстае вобраз смерці, найбольш частотным сінонімам да яго выступае слова *Стара* («Спотів вэсь, лэкотів, спугавса, думав – *прышла вжэ стара з косою по мэнэ*» [с. 41]; «*Скоро Стара по мэнэ прыйдэ*» [с. 53]; «Як сэрцаўко мні вые, / По літах молодості, / Шчо вжэ няма наддзі, / *Оно Стару жду в госты...*» [с. 232]. Развітанне з жыццём аўтар перадае варыянтнай ФА *одкынуты копыта / конькы* („Шукаю бочку з пывом, / Як городзкій – попыты, / Ныма! Ныма і “Прымы”, / *Одкыну тут копыта!*» [с. 231]; «А тут з порога кажэ: / Грыц, *одкыну я хыба конькы!*» [с. 261]), а таксама адзінкамі, агульнымі для беларускай і іншых славянскіх моваў *на поповы санкы, прыйдэ / будэ капут* – «Шчэ й похваляюць на чужой зэмлі, *як прыйдэ мні капут...*» [с. 263].

У семантыцы смерці выкарыстоўваецца асацыятыўная сувязь з холадам: *вмыраюць, як мухы в мороз*. Гэта цікавы прыклад варыянтнага ўсходнеславянскага выразу, які традыцыйна мае параўнальную форму са злучнікам *як*: бел. *паміраюць як мухі*, рус. *мрут (дохнут) как мухи*, укр. *мрут як мухи*. Палескі варыянт мае дадатковы кампанент-удакладненне *в мороз*, які, магчыма, у працэсе распаўсюджання гэтай адзінкі ва ўсходнеславянскім арэале з часам адпаў, а захаваўся толькі на Палессі.

Фразема **паміраюць як мухі** мае іншаславянскія структурна-семантычныя адпаведнікі, поўнаасцю семантычна тоесныя і ідэнтычныя па сваім кампанентным складзе (чэш. – *umírají jakouchu*, славац. – *umierajú ako muchu*, польск. – *giną jak muchy*, балг. – *мрат като мухи*, серб. – *умиру као муве*, славен. – *umirajo kot tuhe*). Хутчэй за ўсё палескі выраз *вмыраюць, як мухы в мороз* не з’яўляецца прыкладам пашырэння агульнаславянскага выразу, распаўсюджанага ў шырокім моўным арэале, а наадварот, вядомыя нам сучасныя варыянты ёсць ні што іншае, як «абломкі», скамянелыя рэшткі названага палескага выразу. Пытаннем (ад чаго паміраюць?) носьбіты мовы ў наш час не задаюцца, таму што карыстаюцца выразам *як гатовай формулай*, замацаванай у моўнай свядомасці са значэннем ‘паміраюць у вялікай колькасці’. Прымарная прычына для сучасніка не важна, таму што сённяшняя, актуальная прычына будзе іншай – будзе залежаць ад кантэксту ўжывання выразу.

2.7. Адзінкі з семантыкай ‘вялікая колькасць’

Значэнне ‘вялікая колькасць’ перадаецца адзінкай **шчо гразі**: «Нэ оглядатыса і нэ слухаты, хто шчэ кажэ, бо тых крытыкантув **шчо гразі** всегда навколо» [с. 77]. Гэта фразема з’яўляецца абсалютным эквівалентам беларускай **як гразі** і мае значэнне ‘шмат’, таксама напрыклад ў складзе ФА **набрацца як жаба / свіння гразі** – пра ‘моцна п’янага чалавека, ці *грошай як гразі* – ‘шмат грошай’.

Са значэннем ‘вялікая колькасць’ ужывае А. Дзікавіцкі выраз **аж вочы муляе**: «Гэта тэпэр навучылыса робыты нывавісты шчо – в городі стулькы тых конфет в магазіні, шчо *аж вочы муляе*» [с. 69]. Зафіксаваныя для гэтай ФА беларускімі слоўнікамі значэнні ‘турбаваць’, ‘непакоіць’, ‘трывожыць каго-, што-н.’,

‘дакучаць’ – блізкія, але не абсалютна тоесныя выкарыстанаму аўтарам, таксама і беларускі выраз **муляць вочы** – ‘назаяць каму-н. чым-н.’.

Яшчэ адзін выраз для азначэння вялікай колькасці – *што залышнэ, того й свынні нэ йідаць*: «Тэпэр – лышнэ всэ потыху рабытса, а *што залышнэ, того й свынні нэ йідаць*» [с. 164]. Аналаг сустракаецца ва ўкраінскай мове: **що занадто – того свині не їдять**, семантычна ён з’яўляецца сінонімам запазычанню з польскай мовы – *што занадта, то не zdrowo* (польск. *co za dużo, to niezdrowo*).

3. Адметныя адзінкі і іх функцыі

3.1 Люды кажуть / кажуть (жэ) люды

Характэрнай асаблівасцю ўжывання парэмій у беларускіх гаворках было адначасовае выкарыстанне з імі фраземы **як той казаў**. Такі прыём быў шырока распаўсюджаны і ў беларускай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя, часта ім карысталіся, напрыклад, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч і Змітрок Бядуля, а таксама і беларускія пісьменнікі, творчасць якіх развівалася ў ранні савецкі час. Сёння назіраем тэндэнцыю да вяртання гэтага выразу ў зварот. Сустракаем яго і ў А. Дзікавіцкага: «От жыв бы там собі, *як туй казав*, бы в нэбі, / Нэ пэрэймався б і нэ зльвяся б бэз потрэбы / З-за гэтаго всёго, і нэ трэпав бы нэрвув» [с. 263].

Да фактараў папулярнасці названага выразу Марыя Канюшкевіч адносіць аздабленне ўласнага маўлення моўцы, яго самавыражэнне, «аранжыроўку»:

(...) выяўлены наступныя функцыі спалучэння «як той казаў» у сучасным беларускім маўленні – функцыя пабочных слоў, аўтарызацыя, самавыражэнне моўцы і запаўненне яго маўленча-мысліцельных лакун, стылізацыя гутарковай мовы і прастамоўя, апеляцыя да дасведчанасці адрасата, забеспячэнне дыялагічнасці дыскурса, маўленчаэтыкетная функцыя. Вакол інварыянтнага фразеалагізма «як той казаў» склалася варыятыўная прастора з наступнай парадыгмай (з вектарам да свабодных спалучэнняў): «як той казаў → казаў той → як казаў той N → як казаў N → казаў N → казаў / пісаў / думаў... N», а займеннік «той», няпэўна-рэферэнтны ў фразеалагізме, набывае рэферэнтную функцыю па меры адыходу ад цэнтра да перыферыі прасторы²⁶.

Прыём рэалізацыі пералічаных функцый з дапамогай этыкетнага фразеалагізма ў наяўнасці і ў А. Дзікавіцкага, які перадае жывую гаворку жыхароў заходнепалескай вёскі, але выраз **як туй казав** адзінкавы, часцей аўтар ужывае больш натуральны для палескіх гаворак аналаг: «Сылою не будэш мылою, *люды кажуть*» [с. 18]; «*Кажуть жэ люды*: коб довго жыты, трэба всіх любыты!» [с. 26]; «*Як кажуть*, покамысь товстый сохнэ, худы – здохнэ» [с. 166]. З пры-

²⁶ М. Канюшкевіч, *Хто такі ТОЙ і што ён КАЗАЎ? (Ужыванне спалучэння ЯК ТОЙ КАЗАЎ у беларускім маўленні)*, «VERBA. Северо-Западный лингвистический журнал» 2021, № 2 (2), с. 79.

кладаў відаць, што няпэўна-асабовы займеннік **той**, які ўваходзіць у склад адметнай беларускай ФА, у палескім варыянце адсутнічае. Адзіночны лік заменены множным, і індывідуальная «адказнасць» за сказанае ператвараецца ў адказнасць калектыўную – **як люды кажуть**. І ў выпадку беларускай ФА *як той казаў*, і ў выпадку палескай адзінкі *як люды кажуть / кажуть жэ люды* мы маем справу з аднолькавымі функцыямі і рэалізацыяй аналагічных стылістычных задач. Прыведзеныя ўстойлівыя спалучэнні адносяцца да адметных адзінак, першая – беларускай мовы, другая – заходнепалескіх гаворак і мікрамовы.

3.2 Гольіі, як вярба взымку

Слова *вярба* мае індаеўрапейскае паходжанне²⁷ і вядома ўсім сучасным славянскім мовам, у большасці з якіх азначанае ім дрэва і само слова захоўвае ўстойлівую асацыяцыю з гнуткасцю. Вярба ў славян – сімвал Вялікадня, звязанае з ім біццё галінкамі вярбы азначае пажаданне здароўя.

У *Слоўніку беларускіх народных параўнанняў* сустракаем такія ўстойлівыя выразы з кампанентам вярба: «высока як вярба, Ваўк. Ухв. Пра высокую стройную дзяўчыну, жанчыну. СПЗБ 1, 389.»; «гнуцца як вярба. Кір. Пра старанную, працавітую дзяўчыну, жанчыну. ДА.»; «Дзеўкі як вярба – іх усюды перасаджваюць. Прык. Пра пераход маладой жанчыны ў хату мужа. Federowski, 95; Янкоўскі, 66.»; «нахіліцца як вярба. Фальк. Спачув. Пра самотную дзяўчыну. Янк., Пар., 112.»; «стройная як вярба. Гродз. Ухв. Пра зграбную, прыгожую дзяўчыну. Цыхун, 175.»; «гойдацца бы русалка на вярбе. Слуцк. Пра кагосьці, хто не пасядзіць роўна, калышацца, гойдаецца. Сержпутоўскі 1999, 96.»; «назбіраць як на вярбе груш назрываць. Іран. Пра безвыніковае збіранне. Янк., Пар., 110.»; «што як на вярбе грушкі. Іран. Пра тое, чаго не бывае ў жыцці. ПП 2, 313»²⁸.

Вярба, як сведчаць вышэйпрыведзеныя выразы, у беларускай мове азначае розныя характарыстыкі дзяўчыны: высокая, стройная, старанная, працавітая, самотная. У *Слоўніку фразеалагізмаў* І. Лепешава слоўнікавы артыкул з кампанентам вярба адсутнічае.

Ва ўкраінскай фразеалогіі сустракаем **золоті верби ростуть** ‘недарэчныя, неразумныя дзеянні каго-н.’, *на вербі груші* – ‘няпраўда’, ‘абы-што’ – эквівалент беларускай фраземы *верзці грушы / грушкі на вярбе* – ‘казаць абы што’, ‘несці бязглуздзіцу’. Лексічна падобны выраз польскай мовы *gruszki na wierzbie* мае іншае значэнне – ‘нешта вельмі жаданае, тое, чаго вельмі хочацца, але немагчыма атрымаць’. Гэта часцей аб’яцанні, якія немагчыма выканаць.

Прыведзены з кнігі Дзікавіцкага выраз *гольіі, як вярба взымку* ў іншых крыніцах знайсці не ўдалося, што дазваляе выказаць думку пра яго адметны характар, або разглядаць адзінку як індывідуальна-аўтарскую.

²⁷ *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*. Т. 2. В [А.Я. Міхневіч [і інш.]; рэд. В.У. Мартынаў], Мінск 1980, с. 302.

²⁸ Т. Валодзіна, Л. Салавей, *Слоўнік беларускіх народных параўнанняў*, Мінск 2011, с. 102.

3.3. Дэ кварта, там і марта

Сярод адметных адзінак нацыянальных моў шмат парэмій, у склад якіх уваходзяць онімы, сваё месца між імі займаюць фраземы з уласнымі імёнамі людзей. Да гэтай катэгорыі адносіцца выраз *дэ кварта, там і Марта* – „Казала мама мая, покойныца, про такых, як ты: «*Дэ кварта, там і Марта*»» [с. 48]. Па структуры ён нагадвае добра вядомы беларускі этнафразеалагізм *дзе чарка, там і шкварка* – ‘адно без другога не абыдзеца’. Палескі выраз утварыўся дзякуючы канкрэтнай асобе з пэўнай мясцовасці, вобраз якой з цягам часу сцёрся з народнай памяці, пакінуўшы пасля сябе не вельмі добрую славу. Названая адзінка не сустракаецца ні ў беларускіх, ні ва ўкраінскіх слоўніках, яна распаўсюджана на Піншчыне, але для носьбітаў беларускай мовы і без асабістага знаёмства з Мартай, выраз будзе зразумелы дзякуючы празрыстай семантыцы – ‘жанчына, якая любіць выпіць’.

Кампанентны склад выразу **Дэ кварта, там і Марта** сведчыць, што гэта не новая адзінка, яе ўтварэнне наўрадці адносіцца да ХХ ст. Падказкай служыць кампанент **кварта** – адзінка вымярэння сыпкіх і вадкіх рэчываў у сістэме мер Вялікага княства Літоўскага²⁹. У размоўным асяроддзі кварта – кубак. Жаночы вобраз звязваецца ў фраземе з квартай, а не з кілішкам! Гаворачы пра кампанент **Марта**, адзначым, што гэта імя занатавана ў беларускай мастацкай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя, але цалкам адносіцца да катэгорыі рэдкіх, нечастотных імён.

У працэсе фразеалагізацыі ўласнае імя ў межах фразеалагізма паступова згубіла сваё намінацыйнае значэнне і захавала толькі знешнюю вербальную абалонку – як фемінную сімваліку. Імя, некалі звязанае з адзінкавым прыкладам, і прыкметы ці характарыстыкі, што спрыялі афармленню фразеавобраза, паступова ператварылі вобраз канкрэтнага чалавека ў абагулены тып, а імя стала ўмоўна-сімвалічным.

3.4. Йшов до Пыньска – роскыдвав лупыньска, йшов з Пыньска – збырав лупыньска

Прыказка *Йшов до Пыньска – роскыдвав лупыньска. Йшов з Пыньска – збырав лупыньска* для носьбітаў беларускай мовы незразумелая. Праведзенае намі апытанне і даследаванне этымалогіі гэтай адзінкі паказала, што бытуе яна толькі на Заходнім Палессі і памежным з ім польскім Падляшшы, дзе пражываюць этнічныя беларусы. Прыказка мае значэнне ‘пры добрых абставінах чалавек раскідваецца тым, да чаго ў нястачы і цяжкай сітуацыі зноў звяртаецца’:

Аналізаваны выраз не з’яўляецца цалкам застылай формулай, зменны кампанент – тапонім Пінск (Мінск) цягам часу змяніў уласна прамы геаграфічны план значэння на адтапанімічны. У працэсе фармавання асацыяцыйных сувязяў, якія дазволілі

²⁹ Э. Зайкоўскі, Г. Тычка, *Раўнялася 1/4 гарца, г. зн. 0,71 літра. Старадаўняя беларуская кухня*, Мінск 1995, с. 26.

тапоніму ўвайсці ў склад устойлівага спалучэння, сам тапонім ўпісаўся ў тыповую сітуацыю і ператварыўся ў посттапанімічны сімвал³⁰.

Наяўнасць у прыказцы ўласна беларускага оніму **Пыньск** і яго варыянта **Мінск** выключае магчымасць запазычання гэтай адзінкі з усіх суседніх моў.

3.5. Трымаць форс

Устарэлы выраз **трымаць форс** вядомы беларускай літаратурнай мове і дыялектам, мінімальна сустракаецца ў рускіх слоўніках (*держать форс*), гэтай адзінцы адпавядаюць укр. *держати (тримати) фасон / марку*, польск. *trzymać fason i trzymać poziom*, чэш. *držet fazónu* і славац. *držať fazónu*. У наш час часцей ужываецца адно слова – фарсіць ‘модніцаць’, ‘выхваляцца’, ‘выстаўляць нешта напаказ’, але ніводнае з пералічаных значэнняў не з’яўляецца абсалютным аналагам *трымаць форс*. Выраз гэты не толькі пра вопратку і стыль апранання, але і пра тое, каб *не ўдарыць тварам у грязь*, пра тое, каб *трымаць слова*, пра ўменне *трымаць пэўную дыстанцыю*, пра цалкавы *інтэлектуальна-стылёвы імідж чалавека*.

Слова форс і ўстойлівыя спалучэнні з ім раней у беларускай мове былі ўжывальнымі адзінкамі, сустракаюцца яны на пачатку ХХ ст. у творах беларускіх класікаў і ў сучаснікаў, хаця ў другой палове мінулага стагоддзя адбываецца затуханне ўжывання гэтага слова і зніжэнне фрэквенцыі фраземаў з кампанентам форс. Пераважная большасць прыкладаў, прыведзеных у Беларускай N-корпусе, адносіцца да даваеннага часу. У кнізе А. Дзікавіцкага лексема *форс* сустракаецца ў складзе ўстойлівых выразаў, якія не зафіксаваныя ў Беларускай N-корпусе: *форс трыматы шляхта мусыць і хоть дрыжыць, а форс дрыжыць*³¹. Першы выраз выказвае яўную прывязку да этнічнай гісторыі, выражаную кампанентам *шляхта*, што абсалютна выключае магчымасць запазычання гэтага выразу з рускай геаграфічнай і фразеалагічнай прасторы. У іншых крыніцах, акрамя кнігі Дзікавіцкага, выраз **форс трыматы шляхта мусыць** не сустракаецца, што сведчыць пра яго мясцовы ці індывідуальны характар. Семантыка фраземы і ўнутраны абсяг слова **шляхта** адлюстроўваюць уласныя традыцыйныя каноны паводзін мясцовага насельніцтва вышэйшага саслоўя.

³⁰ І. Каліта, *Залацінкі з куфэрку Заходняга Палесся. Ішоў да Пінска (Мінска) – раскідваў лупінска. Ішоў з Пінска (Мінска) – збіраў лупінска*, «Славянская фразеология и паремиялогия» 2023, вып. 3, с. 112.

³¹ Больш падрабязна гл. І. Каліта, *Са скарбонкі агульнаславянскай фразеалогіі: трымаць фасон і трымаць форс*, [у:] *Беларуская мова, літаратура, культура і свет: праблемы рэпрэзентацыі*, Мінск 2024, с. 26-32.

Заклучэнне

Прааналізаваная частка з праведзенай выбаркі ўстойлівых спалучэнняў з кнігі А. Дзікавіцкага *Оньдэ*, якая налічвае каля 120 адзінак, сведчыць пра тое, што большасць выкарыстаных аўтарам фразем тоесныя з беларускімі і ўкраінскімі, а некаторыя і з больш шырокім колам агульнаславянскіх ФА, адрозненне назіраецца толькі ў іх фанетычным абрамленні. Фразеалагізмы і парэміі у творах А. Дзікавіцкага выконваюць такія функцыі, як намінатыўная, параўнальная, эмацыйная (мадальная), прагматычная, ацэначная, функцыя лаканізацыі і вобразнага адлюстравання, функцыя моўнай кагезіі. Письменнік выкарыстоўвае фразеалагізмы і парэміі як сродак узбагачэння мовы персанажаў, а таксама вырашае з іх дапамогай ўласна-аўтарскія стылістычныя задачы.

У аўтарскім стылі А. Дзікавіцкага ўстойлівыя адзінкі займаюць важнае месца, яны стылістычна ўзбагачаюць паэтычныя і праязічныя творы. Аўтар карыстаецца імі як будаўнічым матэрыялам – стварае выразна насычаныя канструкцыі, у якіх кампрэсія спрыяе інтэнсіфікацыі эмацыйнага абсягу, а гутарковы палілог, дзякуючы розным тыпам устойлівых спалучэнняў, выглядае натуральна і чытаецца як жывы.

Аналіз сведчыць пра сінкрэтычны характар выкарыстання аўтарам устойлівых адзінак, у тэкстах спалучаюцца два кірункі: агульныя заканамернасці функцыянавання фразеалагічных і парэміялагічных адзінак у мастацкім тэксце і рэалізацыя ўласна-аўтарскіх стратэгіі сэнсавай кампрэсіі, калі ў адным сказе спалучаюцца некалькі ўстойлівых адзінак і іх функцый, такім чынам, мінімальныя адрэзкі тэксту ўтвараюць больш моцнае інфармацыйна-пачуццёвае ядро.

Кампарацыя з адзінкамі беларускай літаратурнай і дыялектнай мовы дазваляе вылучыць выразы з уласна палескім каларытам, да якіх можна аднесці прыказку *Йшов до Пыньска (Мінска) – роскыдвав лупыньска. Йшов з Пыньска (Мінска) – збырав лупыньска*, а таксама параўнальную канструкцыю *голыі, як вэрба възымку* і фразему *дэ кварта, там і Марта*. Развіваючы традыцыю заходнепалескай літаратурнай мікрамовы, Аляксей Дзікавіцкі захаваў выразы, знітананыя з памяццю пра дзяцінства і вяскоўцаў, прэзентаваў заходнепалескую этнакультуру на фоне беларускай і ў больш шырокім славянскім кантэксце. Яго кніга, акрамя эквівалентаў беларускіх і агульнаславянскіх, утрымлівае фраземы, якія не ўжываюцца ў сучаснай беларускай мове і не зафіксаваныя ў фразеалагічных слоўніках, але могуць быць карысным матэрыялам для вывучэння гісторыі мовы.

References

- Asabina S., *Frazyealohiya w tvorakh Mikhasya Lyn'kova: funktsyyanal'na-stylistychny aspekt*, Hrodna 2011.
- Aksamitaw A., Byerdnik S., Kamarowski Ya., Myatsyel'skaya Ye., *Frazyealahichny slownik mowy tvoraw Yakuba Kolasa*, Minsk 1993.
- Asharchuk I., *Sinanimichnaye bahatstsye frazyealahizmaw mowy tvoraw Yakuba Kolasa*, «Vyesnik Mahilyowskaha dzyarzhawnaha wniversiteta imya A.A. Kulyashova», Mahilyow 2008, № 1 (29).

- Badzyevich Z., *Zhyvyya narodnyya vyrazy w movye tvoraw Yakuba Kolasa*, «Slavyanskiya litaratury w kankteksyie susvyyetnay», Minsk 2008.
- Byelaruski N-korpus, [u:] <https://bnkorporus.info>.
- Berdnik S., *Frazeologiya v proizvedenyakh Yakuba Kolasa: avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk 10.02.02*. Minsk.
- Bohdan N., *Afarmlyennyye znyeshnyaha vyhlyadu chalavyeka w frazyealohii Yakuba Kolasa*, «Byelaruskaya linhvistyka» 2015, vyp. 75.
- Valodzina T., Salavyey L., *Slownik byelaruskikh narodnykh parawnannyaw*, Minsk 2011.
- Dykovyts'kyy O., *On'de*, Varshava 2021.
- Zhydovich M. i insh., *Materyyaly da slownika minka-maladzyechnskikh havorak*, Minsk 1977.
- Zaykowski E., Tychka H., *Staradawnyaya byelaruskaya kukhnya*, Minsk 1995.
- Kalita I., *Aktual'nyye voprosy sovremennoy slavyanskoy frazeologii*, Cheboksary 2020.
- Kalita I., *Zalatsinki z kuferku Zakhodnyaha Palyessya. Ishow da Pinska (Minska) – raskidvav lupinska. Ishow z Pinska (Minska) – zbiraw lupinska*, «Slavyanskaya frazeologiya i paremiologiya» 2023, vyp. 3.
- Kalita I., *Mova tvoraw Zmitraka Byaduli yak frazyealahichnaya skarbonka*, [u:] *Svět v obrazech a ve frazeologii – World in Pictures and in Phraseology*, Praha 2017.
- Kalita I., “Try pal'tsy” Zmitraka Byaduli w cheshskim pyerakladzye, [u:] *Mova, literatura, kultura, folklor, mystetstvo narodiv svitu: universalne y unikalne*, Sumy 2021.
- Kalita I., *Sa skarbonki ahul'naslavyanskay frazyealohii: trymats' fason i trymats' fors*, [u:] *Byelaruskaya mova, litaratura, kul'tura i syet: prablyemy reprezyentatsyi*, Minsk 2024.
- Kanyushkyevich M., *Khto taki TOY i shto yon KAZAW? (Uzhyvannyye spaluchennyya YAK TOY KAZAW u byelaruskim mawlyenni)*, «VERBA. Severo-Zapadnyy lingvisticheskiy zhurnal» 2021, № 2 (2).
- Lyepyeshaw I., *Frazealohiya w tvorakh K. Krapivy*, Minsk 1976.
- Lyashchynskaya V., Shvyedava Z., *Slownik frazyealahizmaw movy tvoraw Yanki Kupaly*, Homyel' 2007.
- Lyashchynskaya V., *Sakral'naye w frazyealahizmakh z kampanyentam boh i vytvornymi*, «Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu» 2013, Vyp. 659. Romano-slovianskiy dyskurs.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego, [w:] <https://sjp.pwn.pl>.
- Nacional'nyj korpus ruskogo yazyka, [v:] <https://ruscorpora.ru/>.
- Sadowskaya A., Yakaltsevich M., *Prykazki i frazyealahizmy z lyeksyemay boh: syemantychny aspyekt*, «Vyesnik Hrodzyenskaha dzyarzhawnaha wnivyersiteta imya Yanki Kupaly. Syeryya 3. Filalohiya. Pyedahohika. Psikalohiya» 2016, t. 6, № 2.
- Khlusyevich I., *Indyvidual'na-awtarskaye vykarystannyye frazyealahizmaw u paemakh Ya. Kolas “Novaya zyamlya” i “Symon-muzyka”*, [u:] «Respublikanskiya Kupalawskiya chytanni», Hrodna 2007.
- Slovenský národný korpus, [v:] <https://bonito.korpus.sk>.
- Slownik ukraïns'koï movi (online) v 11 t. Tom 1, 1970, [u:] <https://sum.in.ua>.
- Tsyareshchanka S., *Rolya i myestsya frazyealahichnaha arsyenala w idyastyli Uladzimira Karatkyevicha*, «Rodnaye slova», Minsk 2020, № 1.
- Český národní korpus, [v:] <https://www.korpus.cz>.
- Shvyedava Z., *Maysterstva vykarystannyya frazyealahizmaw u movye apovyestsyye V. Bykava*, «Izvestiya Gomel'skogo gosudarstvennogo universiteta imeni F. Skoriny» 2012, № 1 (70).
- Etymalachičny sloŭnik bielaruskaj movy*. T. 2. V [A.Ja. Michnievič [i inš.], red. V.U. Martynaŭ], Minsk 1980.

NOTE ON THE AUTHOR

Inna Kalita – Ph.D., member of Belarusian Institute in Prague (Běloruský institut v Praze, Česká republika). **Publications: books:** *Актуальные вопросы современной славянской фразеологии*, Чебоксары 2020; *Очерки по компаративной фразеологии II. Цветная палитра в национальных картинах мира русских, белорусов, украинцев и чехов*, Ústí nad Labem 2017; *Česko-běloruský frazeologický slovník*, Ústí nad Labem 2017. **Articles:** *Фразеалагічны мінімум як візітоўка нацыянальнай мовы*, [y:] Каліта І., Садоўская А., Старавойтава Н., *Фразеалагічны мінімум беларускай мовы: задачы і перспектывы*, Ústí nad Labem 2021, с. 9-98; I. Kalita, T. Tulus, *Feminine and Masculine Aspects of Belarusian Lexis and Phraseology in the Slavic Context*, [in:] *Gender in Language, Speech and Dialects. Belarusian Experience*, Ústí nad Labem 2017, p. 11-60.

ORCID: 0000-0003-0005-1425

Email: inna.kalita@belarus-institute.cz